

טרט מט. 42.....

✕ תאריך הראיון .28.5.70.

הנושא: הציונות במרוקו

המראייין: מר אבוטבול סס

המראיינת: מר מרדכי אסרף

ש הייתי רוצה מר אבוטבול שהספר לי בקצרה את תולדות חייך.
 ת נולדתי במרוקו בשנת 1923, כמו כל ילד במרוקו התחנכתי בביה"ס אליאנס,
 סיימתי ביה"ס עממי, ואח"כ הלכתי לביה"ס תיכון, וזמן מה אח"כ
 התחלתי לעסוק בפעילות ציבורית ציונית, ומאז אני פעיל בשטח זה עד עלותי
 ארצה. זה בקצור נמרץ מה שעשיתי בתקופה זו במרוקו.

ש באיזה גיל התחלת, באיזו שנה ?

ת למעשה בגיל צעיר מאוד התחלנו, התחנכנו בחנועות הנוער, כמו חנועת הנוער
 העברית "קרל נטר" "חובבי ציון" קבוצת "יהודה הלוי" שכל מטרת הקבוצות
 האלה הייתה להכין את הצעירים לעלייתם ארצה. נדמה לי שהציונות היא דבר
 שחי וקיים במרוקו^ל הודות לשליחים שהגיעו ממרוקו, אלא זאת הייתה ביחית,
 הייתי אומר שהייתה קיימת כמעט בכל בית ובית. ולכן אני חושב שכל יהודי
 מרוקו או שחלקם הגדול, התחילו להיות פעילים בגיל מאוד צעיר. כל אחד
 בשטחו הוא, אבל המטרה של כל החוגים הקיימים הייתה להכין את הנוער,
 וגם את המשפחות לעלות ארצה.

ש אחת אמרת שזה חנוך ביחית, האם ההורים שלך היו ציונים ?

ת אני חושב שבזמנו כל יהודי דתי היה ציוני, נוסף לכך לדעת יחודי מרוקו
 שחיו במרוקו וידעו שבמוקדם או במאוחר חייבים לעזוב את הארץ, ולכן
 הרגש הלאומי הדתי היה מאוד מפותח אצל כולם כמעט בלי יוצא מן הכלל.

ש איך נכנסת לארגון חנועת נוער בהתחלה ?

ת כמו שכל החברה נכנסו, היו שם חנועות נוער שעסקו בספורט, בפעולות חברתיות
 חרבותיות וכו', היו חנועות נוער שעסקו באופן מיוחד בלפמוד השפה העברית,

ש איך קוראים להם ?

ת כפי שאמרתי בהתחלה, זו הייתה חנועת הנוער העברית קרל נטר, יותר מאוחר

היו כל מיני הנועות, חובבי ציון ואח"כ יהודה הלוי, חוג ביאליק, ועוד כמה חוגים מסוב זה. ואח"כ היתה הפדרציה הציונית במארוקו אשר בראשה עמד *SD-LEVY*, היה פעיל בקק"ל, ועוד כמה שטחים, גם התנועה הציונית היה פעיל, אבל פעל באופן מיוחד קלמרו, פול קלמרו ז"ל, מטר כגן אשר נפטר לא מזמן בארץ. הציונים שם, כפי שאמרתי כל מטרם היתה להכין את הנוער לעלות ארצה. היו לפני הרבה זמן, לפני קום המדינה היו כמה סרטיפיקטים שנחנו ליוצא מרוקו, לפדרציה הציונית במרוקו.

ש איך קבלו אותם ?

ת זה היתה הפדרציה הציונית בצרפת, שהעבירה כמה מהם למרוקו, הם חטפו אותם שם, והיו יותר מועמדים מאשר היו סרטיפיקטים. אלה עלו בשנת 43 אם אני טועה, או 44, הגיעו ישר לארץ, והיום חלק גדול מהם נמצא בקבוצים, בישובים, ובחוכם אפשר להזכיר כמה שמות כמו אלי מויאל - חבר הוועדה המרכזת או *J FERGAN* שהיום מאוד פעיל בבאר שבע, ועוד כמה שמות, וגם המנוח אליעזר אביטל, אחד מהפעילים אשר הגיעו, אשר התחילו את פעולתם בחו"ל, והיו קוראים לו גם אינציקלופדיה חיה, כל כך הוא ידע את השפה העברית, וגם כתב לא מעט מאמרים, וגם חנך גם כאן וגם בחו"ל בשפה עברית.

ש מה עשית בדיוק בתנועה הציונית ?

ת זה קצת ארוך לספר, ואני אספר בקיצור. תנועת הנוער העברית קרל נטר התחילה בחנוך גופני, היו קוראים לזה "*Le relevement intellectuel et Moral*" "התחילה בחנוך הציוני, ספורט, מפגשים, חגיגות וכו'."

ש באיזו שנה זה היה ?

ת זה היה בשנת 37-38 נדמה לי שהעניין התחיל, ואח"כ היה גם חנוך עברי שם, התחילו קורסים ללמוד את השפה העברית, והיו הרבה חברים שלמדו את השפה. כל אחד בחר לו את הקו שרצה בו, חלק הצטיין בלימוד השפה, החלק השני בספורט, השלישי הכין את עצמו לעלות ארצה, וכו'. כשמדברים על הציונות במרוקו, קשה באמת להפריד בין כל הפעולות שהיו בכל שטחי החיים. למרות שנגיד מישהו פועל רק בשטח מסויים, אבל במטרה הסופית היתה - הכנתו לקראת עלימו ארצה. אם הוא עסק בפעילות ציבורית כמו בספורט, או אפילו קצת מוגזם, אם היינו מדברים על התישבות, אפילו הכנת חברים להתישבות. אני זוכר שלעיתים קרובות

כל יום ראשון היינו מבקרים באיזו מושבה די רחוקה מהעיר.

ש איזו עיר ?

ת קזבלנקה. היינו יוצאים בבקר, היינו קוראים לזה "FERME AMSTER" ו

" היינו אישה 30-40 חברה, והיינו מבליים כל היום במושבה הזו,

היינו עובדים עבודת אדמה, פעם בשבוע, ובערב היינו חוזרים. וזה היה תרגיל

שהיינו חוזרים עליו לעיתים קרובות, והיינו רואים בזה לא רק ענין

של לבלות יום אחד מחוץ לעיר, אלא איזו מן הכנה לקראת עלייתנו ארצה, ובאופן

מיוחד אלה שהתכוונו פעם להתישב בקבוצים או מושבים. ואני חושב ההכנה,

למרות שהיתה באמת במימדים קטנים מאוד, היא נתנה את אותותיה, והרבה חברים

אשר קבלואת החנוך שלהם, את הצעדים הראשונים, בשטח זה, עלו ארצה והלכו

בכוון הנכון.

ש בארגון הציוני עצמו, מה היה לפקידך ?

ת בארגון ציוני, בתנועת הנוער CHARLES NETTER, הייתי חבר מזכירות,

והייתי קצת פעיל בשטח הספורט, כשהתכוונו להכין שם את הספורט באופן מיוחד

בעניני אגרוף - בוקס, היינו מאוד פעילים. הכונה היתה להכין איזה גרעין

אשר במקרה של צורך יכול להגן על יהדות מרוקו. הענין התפשט הייתי אומר

לא בק קזבלנקה, אלא גם בכל הערים, התחלנו בארגון של גרעינים מסוג זה,

וכשהגיע הזמן והצטרפנו או עברנו קורס למדריכי הגנה מחוץ למרוקו, אני

חושב שדרכה ראשונה שקלבנו בספורט הן בתנועת הנוער והן במקומות שונים -

זה תרם לקדום הארגון, ולא לקח זמן כשפנו אלינו לארגן את הפעולות.

ש מי ?

ת אלה שהיו אחראים על פעולות ההגנה באירופה, אני זוכר כמה שמות, אפרים

בן חיים (פריצמן), יאני אבידוב שהצטרף יותר מאוחר, הוא נפטר לפני כחודשיים

לולו כרמלי, גם כן נפטר לפני כמה שנים, יעקב קראוס ועוד ועוד. פנו אלינו,

מבחינה נפשית הייתי אומר, היינו מוכנים, לא היתה כל בעיה להכין אותנו.

ואני זוכר שהקורס הראשון של מדריכי ההגנה, פעילי ההגנה, התקיים

באלגיר, בחנאים קשים מאוד. השתחפנו בקורס - שני חברים ממרוקו, אלי אוחיגן

ואנוכי, היינו אלה שהתחילו אח"כ לארגן את הפעולה במרוקו. כשהזרנו, זמן

מה אח"כ נסענו לליאון והשתחפנו

בקורס של מדריכים, כמובן אנחנו היינו ממרוקו, אבל היו עוד כמה חברים מטוניס|מאלגיר גם כן. השתתפנו בקורס שהתקיים באלגיר, 4 חודשים, ובשובנו למרוקו התחלנו להתארגן. ואז הקימונו את ארגון ההגנה כמרוקו שבמשך הזמן גם ^{פעל} בשטח ההגנה. ההעפלה. ובתקופה האחרונה קבלתי את האחריות על אג ארגון התנועה, וכפי שאמרתי גם בענייני ההעפלה היינו מאוד פעילים, והודות לפעולה זו ולתארגנות של חברים לא רק במרוקו אלא בכל צפון אפריקה, לא לקח זמן ו-3 אניות הפליגו מחוף צפון אפריקה, לארץ.

ש מחי ?

ת שחי אניות הגיעו לקפריסין, ונדמה לי שאניה השלישית הגיעה לחוף נהריה. כך שמעתי יותר מאוחר מהחברים אשר פעלו בשטח זה.

כפי שאמרתי הפליגו מחופי צפון אפריקה 3 אניות, האניה הראשונה "יהודה הלוי" שהפליגה ב-31 למאי 47, עם 490 איש, האניה השנייה "שעבת ציון" ביולי 47 עם 441 מעפילים, והאניה השלישית "הפורצים" ב-23 לדצמבר 47 עם 156 מעפילים בסה"כ למעלה מ-1000 איש העפילו ב-3 האניות. נוסף לאניות היינו גם מעבירים חברים ~~ב-3~~ באירונים ממרוקו מאלגיר ומטוניס, לצרפת, ומשם היו מפליגים באניות אחרות.

ש איך ארגנתם בדיוק את העליה ?

ת האארגון העליה התחיל בפסח 47, זה מספר חודשים לפני הכרזת הקמת מדינת קבלנו את ההוראות להתחיל להתארגן לקראת עליה.

ש כשאתה אומר קבלנו, מי היו ?

ת השליחים שהגיעו הראשונים לצפון אפריקה. זה אפריים פרידמן (בן חיים) יותר מאוחר הגיע יעקב כהן ועוד כמה חברים שהיו פעילים, אבל האיש שהיה אחראי בתקופה זו, מטעם מוסדות שפעלו בצרפת זה היה אפריים בן חיים. קבלנו הוראות להתחיל להתארגן, וכפי שאמרתי - הלא הרגש הציוני היה מאוד מפותח בין יהדות מרוקו, לא היתה כל בעיה לארגן אותם, והייתי אומר בתקופה ~~הזו~~ די קצרה הצלחנו להעביר מאות ואולי גם אלפי בגבולות בדרכים לא דרכים. מאוזדה למרניה, מרניה - זה העיר הראשונה באלגיר שגובלת עם מרוקו, ואוזדה זה הגבול המרוקאי. מאוזדה למרניה העכרנו כמה מאות, ופעם הגענו גם לאלפים, אשר הוברחו מהגבולות. הגרו לאלגיר, ובאלגיר החברים שלנו המשיכו לספל בהם.

אמרתי ב-47 עברה קבוצה ראשונה. הקבוצה הראשונה היתה מורכבת רובה מצופים, לפחות היו כולם לבושים כצופים. הגענו לאוזדה, יראנו באוזדה, זה היה ביום ראשון, עברנו את הגבול. היות וראו אותנו לבושים כצופים לא עשו כל בעיה, נתנו לנו לעבור. זו היתה קבוצה ראשונה אשר עזבה את מרוקו לכוון אלג'יר, ומשם המשיכה. הסתדרנו שבאותו יום ראשון בערב תחזור קבוצה שיהיו תושבי המקום שחזרו ממרניה לאוזדה כדי לא לעורר חשד של הזנדרמרים, שראו שקבוצה יצאה בקר ולא חזרה, דאגנו שהקבוצה תחזור. וע"י כך הצלחנו לטשטש את הדברים ועברנו בשקט. במרנ^איה קבלו אותנו חברים שלנו, לנו יום אחד, או יותר נכון ערב אחד שם, והמשכנו למחרת ברכבת לאלג'יר.

ש ~~היה זה~~ זה היה לא לגלי העליה ?

ת המדובר רק בעבודה בלתי לגלית, אשר היתה קיימת לפני קום המדינה. כאשר מדובר על עליה בלתי לגלית לא הכוונה מצרפת לארץ, אלא גם היציאה ממרוקו לאלג'יר ומטוניס לאלג'יר. באלג'יר היינו קצת יותר חופשיים, היות ואז זה היה נחשב כחלק מצרפת. הפעולה היתה הרבה יותר חופשית שם, וכל המאמץ שלנו היה להביא את החברים ממרוקו ומטוניס לאלג'יר, כפי שאמרתי השתמשנו בכמה שיטות, השתמשנו בדרכים לא דרכים.

ש למשל ?

ת למשל, אמרתי שהיינו עוברים כצופים, זו היתה שיטה הטובה ביותר. אח"כ גילו את השיטה הזאת, התחלנו לעבור לבושים כערבים, יהודים עם הבגד הערבי. העברנו כך כמה מאות, הייתי אומר, אח"כ הצלחנו לשתף פעולה, ז"א לקרב כמה מהערבים לעזור לנו, והם היו עוזרים לנו לעבור את הגבול. השתמשנו בכל מיני שיטות של אוטו משא מלא אנשים בפנים, וחפצים וכל מיני דברים בחוץ. ולא היו רואים את האנשים. התחלנו פעם, כדי לעבור את הגבול, לסייד את הק"מ האלה, התחלנו לסייד מאוזדה לכוון מרניה, וכך עברנו במספרים גדולים. היינו גם מגיעים לחוף הים, והיינו עוברים מגבול לגבול בשפת הים. העניין לא היה מורגש, באופן מיוחד ביום ראשון. בקיצור, השתמשנו בכל השיטות האפשריות כדי לעבור את הגבול. גם ברכבת היינו יורדים באוזדה ומנסים לעבור את הבקורה בלי להתפסק והיינו נוסעים מאוזדה ישר אח"כ למרניה. כשהיינו מגיעים למרניה - הבעיות

היו נפתרות מעצמם. היו הרבה חברים שהיו עוזרים לנו והיינו תמיד מגיעים ללא בעיות לאלג'יר.

ש היו רק יהודי קזבללקה שאתם העברתם, או היו כל יהודי מרוקו. והאם היה איזה קשר בין הארגונים של כל הערים במרוקו ?

ת קשה לאמר שרק יהודי קזבלנקה. אני חושב שהיה שהיתה השתתפות כללית של כל יהודי מרוקו, לקראת עלייתם ארצה. וכמעט ולא היתה אניה, ולא היתה הברחת גבולות, שהיו רק מעיר אחת, אלא תמיד היו מהרבה ערים, שהתרכזו. בבתי כנסת היו נפגשים הרבה לפני יציאת הגבולות, או בבתי העלמין היו נפגשים, ומשם היינו מארגנים אותם ומעבירים אותם במכוניות משא או במכוניות פרטיות עד הגבול. כמובן שהיה קיים ארגון גג, שהיה אחראי על כל הפעולות הללו. זה לא דבר מקומי בכל מקום. היה ארגון מקומי בכל מקום, אבל היה ארגון גג אשר הוא ריכז את כל הפעולות בהיקף ארצי. היה לנו אחראי בכל עיר ועיר שידע בדיוק כמה אנשים לשלוח ומתי לשלוח אותם, וגם במקרה הצורך להגן על אנשי המקום, היה בכל מקום גרעין של הגנה מוד'כב מאנשי המקום שהיו חייבים לדאוג להבטחתם ובטחונם של האנשים. שבמידה והיו צריכים להגן על עצמם. החברים הללו קבלו את הדרכתם - חלק מהם קבל באלג'יר וחלק בצרפת, וחלק ניכר - החלק הגדול הייתי אומר, קבל הדרכתו במחנות שהקימונו במרוקו עצמה עם מדריכים.

ש איפה היו המחנות הללו?

ת בכל מיני מקומות רחוקים מהעיר. כמו בסביבות SEFROU. ובמקומות די רחוקים היו מחנות גדולים ששם לא היתה מורגשת כל חנועה שהיא. היינו מבליים שם כמה שבועות, מדריכים את החברה ומחזיקים אותם כל אחד ואחד למקומו, ואז אותו החבר שקבל את ההדרכה היתה לו מטרה והוראה להכין את המקומיים, והיה נותן את ההדרכה במקום. וע"י כך הגענו לכמה מאות חברי הגנה שפעלו בכל שטחי מרוקו. לא כולם הכירו אחד את השני, אבל היה קשר הדוק בין כל האחראים בערים השונות.

ש האם היו איזה חוויות או איזה בעיות בין אנשי ההגנה והמסטרה של מרוקו ?
ת היו מידי פעם יותר בעיות. אני חושב שבמרוקו ידעו שקיים ארגון כזה,

ולא פעם כשהענינים היו די חמורים ידענו שאם הצרפתים לא יגנו עלינו אז אנחנו נהיה מוכרחים להגן על עצמנו. אני אתן דוגמא למשל אח מה שקרה באוזדה. זה היה מספר ימים אחרי הכרזת מדינת ישראל, באותו יום במקרה אני הייתי באוזדה עם חברה מקבוץ רגבים נדיה כהן. היינו שם, וכמוכך שהארגון המקומי של ההגנה היה מוכן, והודענו לצרפתים שם - אם לא יכנסו לפעולה תוך תקופה קצרה, אנחנו נביה מוכרחים להכנס, מפני שהענין קצה הרתיע אותם, והם אחרי כמה שעות נכנסו לפעולה וניסו להרגיע את השכנים. החברים שלנו - כל קבוצה שהיתה מתארגנת, והיו מקבלים הדרכה מבחינת הגנה ודברים הקשורים בידע הצבאי, אז זמן מה אח"כ היו עולים ארצה. המאבק הקשה היה איך הל להחזיק אותם במארוקו. היה באמת מאבק די קשה איתם. כל אחד שקבל הדרכה רצה מיד לעלות ארצה, וזאת היתה בעיה מאוד קשה, איך להחזיק אותם ולא לתת להם לעלות. אבל בכל זאת הם היו די ממושמים וכל אחד פעל כשטח שלו. וכל אחד עלה ארצה רק אחרי שקבל את האו קי של האחראים. וכך אני חושב המשכנו להתארגן עד קום המדינה, עד שהעליה היתה פחות או יותר חופשית ממרוקו לצרפת ולאלג'יר, וכך המשכנו עד שלאט לאט אני חושב שרוב רובם של יהודי מרוקו עלו ארצה.

ש האם אתה זוכר איזה פוגרום, אני רואה כאן שזה כתוב על פוגרום ב-7 ביוני

1948, אולי תספר לי קצת על הפוגרום. (ה) (ה)

ת זו היתה טרגדיה די קשה, שאי אפשר להסביר אותה במילים. ביות ואני הייתי אותו יום באושדה, היינו שם קבוצה די גדולה, אנשים שהיו צריכים לעבור את הגבול, ואני זוכר שהערבים התעוררו, והיה לנו באמת קשה להסתגר איתם.

ש למה היה קשה להסתגר איתם?

ת הם התערבו וידעו שאנחנו עוברים את הגבול כדי להגיע לאלג'יר וכשם לצרפת, ומשם היינו מפלגים לארץ. וקבלו עדוד מגורמים שהם לא ללכת לנו לעבוד. באותו יום העברנו את המכסימום של חברינו לבתי קברות, לבתי כנסת, ואמדנו לחברים שישארו שם עד להוראה חדשה. ובתקופה זו בעם זה ירדנו

קצת העירה וניסינו קצת לעודד את החברים ולהרגיע אותם. אני זוכר שזה היה באמת יום מאוד קשה, היו כמה עשרות הרוגים, וגם פצועים, באוזדה ובסביבה, ובסוף היום היו לנו כמה הרוגים, וגם פצועים. מספרם אם איני טועה מתקרב ל-40. הם לא הפרידו בין הינוק, בין ילד, בין זקן ובין אשה. הם הרביצו לכולם וירו והרגו כמה שיכלו.

ש האם התגוננתם ?

ח כפי שאמרתי בהתחלה היו התגוננות מקומיות, אבל התגוננות מאורגנת הססנו אם כן לצאת או לא, רצינו לא לעורר את זעמם. אבל הודענו לאצרפתים שעליהם להגן על יהדות אוזדה, אם לא אנחנו נהיה מוכרחים לצאת למען האמת, היו כמה עברה שהתגוננו יפה, והשתמשו בספק באותו יום, אבל לא הייתי אומר שזו הייתה פעולה מאורגנת. ידענו על פעולות כודדים פה ושם, אבל לא רצינו לצאת להקפה מסיבה פשוטה שלא עמדו לרשותינו כל האמצעים הדרושים כדי להתגבר. רצינו רק להפחיד אותם, להרתיע אותם יותר מאשר להרביץ להם. ובסוף התערבו הצרפתים, קצת יותר מאוחר אחה"צ, עם הטנקים שלהם והזנדרמים שלהם, והעניינים נרגעו קצת, ובערב כל אחד חזק לביתו. אני חייב לציין דבר מאוד מעניין ומאוד אופייני, יום אחרי הפוגרום, זה היה ב-7 ליוני, ב-8 ליוני 1948 החברה המשיכו לעבור את הגבולות כאילו לא קרה כלום. איני יודע אם היום קשה לחאר תמונה כזאת, בה קואים אנשים הרוגים ופצועים, ויום אח"כ להתחיל את הפעולה מחדש כאילו לא קרה כלום, ויש לציין שהחברה עשו את זה בצורה יפה ביותר, ויצאו מאוזדה, המשיכו בכוון מרנייה, והזרם נמשך כאילו לא קרה דבר. לעומת כל הדברים המתקבלים על הדעת, חשבנו שהחברים ירתעו ולא א' ירתעו ולא ירצו לעבור את הגבולות, זה לא הרתיע אותם, להפך, זה הגביר את הרצון לעלות ארצה, ומאות ואולי אלפים יצאו ימים ספורים אחרי זה, עברו את הגבולות בכוון לאלגיר ומסם לארץ.

והשאלות

ש מה היו הקשרים בין הארגון הציוני הצרפתים ?

ח איני יודע אם היו קשרים. הצרפתים ידעו על כמה ארגונים יהודים, לא הייתי אומר ההגנה, אני מסכוון לחנועת הנוער "קרל נטר" הפדרציה הציונית ועוד

כמה ארגונים מסוג זה, יהודה הלוי, ביאליק וכו'. אבל בנוגע לארגון ההגנה, אולי ידעו את זה, באופן רשמי לא ידעו. ידעו שאנחנו מתאכנים, ידעו שאנחנו מכינים את עצמנו בשטחי הספורט השונים, כמובן שהיינו מתאמנים בספורט לא היתה כוונה להשתתף בדברים שהיו מעניינים אולי אנשים, אבל לנו היתה כוונה להכין את האנשים לקראת עלייתם ארצה. אני חושב שהצטרפתי היו פחות או יותר בסדר מבחינה זו, שרצו רק שיהיה שקט. כמובן לא ניסו אף פעם להפריע לנו, אבל מה שחמיד בקשו שתהיה אורה שאפשר לעבוד בשקט מבלי שהערבים ירגישו בזאת. לא הייתי אומר שכל הערבים היו רגישים לזה, אבל היו כמה אנשים חמא' מוח, שהיו רוצים להפריע, ובד"כ הערבים היו אדישים לכל המתרחש מאסביבס.

ש בחקופת מלחמת העולם השנייה, איך היתה האוירה?
 ח בחקופת מלחמת העולם השנייה, האוירה היתה די מתוחה במרוקו, מסיבה פשוטה, שידענו שזמן קצר אח"כ צרפת נכנעה, והתחלנו לראות משלחות של גרמנים שהגיעו לשם למרוקו, ולפי האנשים שבאמת עסקו אז וספלו בזה, כנראה שגם גורלם של יהודי מרוקו היה יכול להיות מר, אם העניין לא היה נגמר יותר מהר ממה שהם ציפו. שהמערבים, הצליחו להתגבר על זה, אחרת אני חושב שליהדות מרוקו היה גורל מאר מר. שמעתי שגם הגרמנים, המשלחות לפחות שהגיעו לשם, הכינו רשימות של יהודי מרוקו שצריכים להסמיד ולהוציא להורג. ש מה אתה יודע על הרשימות האלו?

ח זה נודע לי מאנשים מאוד פעילים, כמובן ראשי קהילות וכו' שאמרו שהיו הרשימות מסוג זה מוכנות אצל הגרמנים, וטוב שהאמריקאים הגיעו קצת יותר מוקדם ממה שציפו להם, וזה סילק את התכניות של הגרמנים שהתכוונו לעשות שמה. כמובן שכאן היה שיתוף פעולה של הערבים, שחשבו שהגרמנים יעזרו להם אח"כ וספלו בהם וכו', כמובן שכל מי שהיה באותה תקופה נגד היהודים, היה באופן אוטומטי עם הגרמנים. והערבים מרב טפשותם היו כולם בעד הגרמנים וחשבו שזה הגאולה שלהם, ולכן הם שיתפו איתם פעולה, לפחות עם המשלחות, ויש להודות שאותו יום לא הגיע, והאמריקאים הגיעו לפני שהם

בצעו את הכניווחיהם.

ש מה היו היחסים בין הערבים והיהודים באותה תקופה ?

ת היחסים בין היהודים והערבים, הייתי אומר, עד בואם של המשלחות הגרמניות היו די שקטים. עם בואם של המשלחות הגרמניות היחסים היו קצת יותר מתוחים. אבל יש לציין עוד דבר אחד, נדמה לי שזה ממשיך עוד היום, שמלך מרוקו, הנ הנוכחי ואבא שלו גם כן,

ש מה שם אביו ?

ת מוחמד ה-5. והבן זה חסן ה-2. נדמה לי שתמיד הם באמת היו עם יחס טוב ליהודים.

קשה לאמר שהם נחנו הוראות נגדינו. להפך, היו תמיד, לפחות כלפי חוץ, מוכנים להגן עלינו, אבל לא הייתי חושב שהיתה להם שליטה על כל הערבים שהיו מוכנים באותו יום להתנקס בנו ולהרביץ. אני זוכר, כשהאמריקאים נכנסו היה בכל זאת די שמה שם, ונדמה לי שבאותו יום הערבים במרוקו התנפלו על כמה יהודים והרגו ופצעו פה ושם, לא הייתי אומר מספרים גדולים, אבל בכל זאת הוציאו את הכעס שלהם באותו יום שהאמריקאים הגיעו, חשבו שזו היתה הזדמנות בשבילם. כמובן שהכוחות האמריקאים ^{הכניסו} קצת סדר והעניינים חזרו למסלול. באותו יום הם הרביצו ליהודים ופצעו לא מעטים וגם הרגו כמה.

ש באיזה תקופה אתה טפלת בעליה ?

ת כפי שאמרתי העליה החזילה הרבה → יותר זמן מאשר בואם של השליחים במרוקו. אם איני טועה, אני חושב שבמקומו, זו אחת הארצות הבודדות בעולם אשר הארגון העליה והייתי אומר ההחארגנות הפנימית עשו אותה בני המקום מבלי עזרתם של אנשים מבחוץ. ~~אני חושב שזו היתה אחת הארצות הבודדות בעולם...~~

ש איך אתה מסביר את זה ?

ת שום דבר. אני חושב שהשליחים שנשלחו אז מהישוב היהודי כאן בארץ, כלומר כל מטרתם היתה להציל את יהדות אירופה ובצדק. מצד שני הוניחו את צפון אפריקה, אולי גם ארצות אחרות, אבל אני מדבר ^{בכנות} בשיחה זו רק על צפון אפריקה. הוזנחו יהדות צפון אפריקה. אבל למזלינו בכל זאת היו אנשים במקום אשר ידעו לארגן את החיים הקהילתיים, הציבוריים החברתיים, וכתוצאה מהחארגנות זו, קמו כמה ארגונים שכל מטרתם היא להכין את הנוער, ויותר מאוחר את המשפחות וכו' לעלות

ארצה. אני חושב שגם הרגש הלאומי, הרגש היהודי, הוא די מפתח ביהדות מרוקו
 הרבה יותר מפותח מארצות אחרות. זה אולי כתוצאה מהאחדה מהדת שהיתה לה
 בכל זאת השפעה במרוקו. א. כתוצאה מהרצון של ההורים שהיו עולים, ואולי
 גם כתוצאה מבקורם של רבנים שהיו באים לאסוף כסף במרוקו, רבנים מכובדים
 שהיו באים ^{מהארץ} לתקופה די קצרה, היו עוברים שם, בקיצור כל הגורמים
 האלה השפיעו ליצור רגש מאוד מפותח ורצון לעלות ארצה. וכפי שאמרתי,
 כשהגיעו השליחים לא היה להם כל קושי להכין אותנו היות והיינו מוכנים
 מבחינה נפשית, רוחנית וגם גופנית. והחברים כבר השלימו עם עלייתם ארצה
 ואני חושב שמצאו את השטח מוכן לפעולה. לו היו מקבלים את העזרה שקבלו ארצות
 אחרות, נדמה לי שהיום היינו אולי עולים במספרים הרבה יותר גדולים ובתקופה
 הרבה יותר קדומה. אבל היות והשליחים הראשונים הגיעו לצפון אפריקה
 אם איני טועה לטונים, ולא לגיר הגיעו רק ב-43', ולמרוקו הגיעו ב-44, אפילו
 לפני בואם של השליחים יצאו כמה חברים בסרטיפיקטים לארץ.

ש איך קוראים להם ?

ח אני זוכר כמה מהם, אלי מואל, בוסקילה דוד, אליעזר אביטל, ועוד ועוד.
 יש לי תמונה של החברים הראשונים שיצאו, ומשם הגיעו ארצה, ויותר מאוחר
 נדמה לי שאותם החברים פעלו גם כמדריכים בקפריסין פאב כדי לקבל את האניות
 שלנו שהגיעו לשם, וגם לעזור בכלל להתארגנות הפנימית בקפריסין.

ש מה אתה יודע עוד על הסרטיפיקטים הללו ?

ח אני יודע שקבלנו איזה סיפין סיפין. היו הרבה יותר מועמדים מאשר הסרטיפיקטים
 שקבלנו, אבל כמעט שהבנו שהזכות קדימה היתה לנו ניחנת ואולי בצדק
 ליהדות אירופה, ולכן אנהנו לא סמכנו הרבה על הסרטיפיקטים אלה, אלא ^{הכנו} ~~הכנו~~
 את עצמנו לקראת עליה גדולה ^{מסיבית} בצורה בלתי לגלית. וזה מה שעשינו כהוכחה
 לכך 3 אניות הפליגו מחופי צפון אפריקה בחקופה של מספר חודשים, בשנת 47'.

ח - אני רוצה לציין היסטוריה, אחרי המלחמה כשהגיעו יהודים מארופה לצפון

אפריקה באופן מיוחד למרוקו, אני זוכר שהיתה במה, שהגיעו ערב פסח,
 וזו היתה פעם ראשונה שאני ראיתי את יהודי מרוקו רבים ביניהם, כדי לדעת
 כמה כל אחד יכול לקבל אליו הביתה. לארח אותם. הם הגיעו במאות אנשים שם,
 והקהילה היהודית הן בקזבלנקה והן בשאר המקומות התארגנו ופזרו אותם בין

המשפחות המרוקאיות שקבלו אותם בשמחה, ושמחו לקבל אחים שניצלו בנט מאירופה והגיעו למרוקו. יש לציין דבר אחד בהתהלה באמת היחסים היו הייתי אומר מצויינים בינינו, אבל לאט לאט הם הקימו להם מסגרת יותר מגורה, ביניהם, והם השתלבו יפה במסחר, באופן מיוחד השתלבו יפה בעבודות עור, העבודות הקשורות בשקים של נשים. דברים הקשורים בעבודות עור עדינות, ארנקים וכו'. הם באמת הצטיינו בזה, הקימו אפילו כמה מפעלים מסוג זה, ובמשך הזמן השתלבו כל כך יפה, עד שהיתה להם הזדמנות לעלות ארצה העדיפו להשאר עוד ולהתעשר שט חוץ הנחה שיעלו יותר מאוחר. נדמה לי שבסופו של דבר לא היתה להם ברירה לעלות, אבל אני זוכר כשהיחה הזדמנות לעלות הם דחו ואמרו שאפשר עוד קצת לעבוד, כנראה שכבר שמעו, הכירו את התנאים בארץ. לכן העדיפו לעלות אחרי שיתעשרו. לעומת זאת, החברים שלנו כל המטרה שלהם היתה מתי לעלות ארצה ובהקדם האפשרי. וזו נקודה לזכותם של היהודים המקומיים, שלא שמו לב אף פעם לצד הכספי של הבעיה אלא רצו רק לעלות ארצה ולא חשוב באיזה חנאים. לעומת זאת, צר לי לציין שהיהודים ששם רצו קודם כל להתעשר ואח"כ לעלות ארצה. כמובן אני יכול להסביר את זה על רקע הסבל שעבר עליהם באירופה, ואולי היו זקוקים להרבה דברים, ורצו קצת להנות מהחיים לפני עלייתם ארצה, ויחזילו במאבק שאולי שמעו עליו וידעו עליו וזו המציאות. אנחנו חיים במאבק מתמיד בארץ. אולי משום כך רצו להנות קצת, לחיות קצת לפני עלייתם ארצה. רץ כך אני יכול להסביר את עיקובם וסירובם לעלות ארצה, בתקופה שהיחה לפני קום המדינה וקצת אחרי קום המדינה כשהיחה להם אפשרות לעשות זאת. לעומת זאת, אותן התעודות, הסרטיפיקטים נוצלו ע"י יהדות מרוקו אשר בקשו חמיד יותר ולא קבלו, היוו וכפי שאמרתי הזכות היתה ניתנת ליהדות אירופה, מי שרצה לעלות ארצה מאירופה.

ש איזה שכבה עלחה ארצה ?

ת קשה לדבר על שכבות במרוקו, אני חושב שכל יהודי מרוקו היו מתקיימים בכבוד, היו עובדים בשקט ומתקיימים בכבוד. אבל אם אתה מתכוון שכבה - אולי אתה מתכוון לאלה שעלו ארצה הראשונים. אני חושב שההתלהבות היתה כל כך גדולה שסיה צורך לפחות בתקופה הראשונה שאלה שהיו אחראים על הקהילות ועל הארגונים היהודים

לא יעלו, כדי לכוון את הזרמים של אנשים שרצו לעלות. ואני חושב שזו היתה החלטה נכונה ונבונה, לאפשר לאנשים לעלות והם ימשיכו ויכוונו את האנשים. ואני חושב, היום אני יכול לציין מסיפוק רב שלא רק את השכבה אלא-הבינונית או הנמוכה עלתה ארצה, אלא היום אפשר למצוא בארץ את פל רוב יהדות מרוקו על מנהיגיה וראשי קהילותיה וכו'. היום, אני בנסיעות ובמפגשים השונים אני שמח לציין שנמצאים במקומו לא מעטים מהנדסים, רופאים, בעלי מקצוע חופשיים, אשר נקלטו בארץ. למען האמת, אני חושב שלבעלי המקצוע החופשי היו קשיים די גדולים בהתחלה להקלט בארץ. ואולי זו היתה אחת הסבות שאנשים לא עלו מיד ארצה, זה אפשר להסביר את החנאים היו קשים, ב. חוסר ידע השפה, ג. היות ולא היתה מושרשת בארץ קהילה מרוקאית שיכלה לכוון אותם ולהדריך אותם, זה היה אולי קושי שאני חלוצי באף אחד, אבל זו עובדה, לא יכלו לקבל כל הדרכה שהיא. לעומת זאת, אם ניקח כל קהילה יהודית, אם זו קהילת יהודי פולין, או גרמניה או רוסיה וכו' - יש להם קהילות מאורגנות כאן בארץ, אשר הדוכלו אותם, כווננו אותם, ונדמה לי שעזרו להם הרבה מאוד. לעומת זאת, ליהדות מרוקו לא היתה כל קהילה מאורגנת, ישנה קהילה מפורזת, יש לציין דבר אחד, אני רוצה לאמר את זה בספוק, קראתי בספרו של בן צבי, שיהדות מרוקו הרמה הרבה יותר מאשר הביילויים במדינת ישראל, בהקימם ישובים מלפני הרבה מאוד שנים בארץ. אז היתה אולי קהילה מפורזת, קהילה מרוקאית, אבל לא היתה קהילה מאורגנת שיכלה להדריך ולכוון, ולכן הנאי - קשיי הקליטה היו באמת מיוחדים. במיוחד לבעלי מקצוע חופשיים וזו אולי הסבה שאנשים לא עלו ארצה בהתחלה, אבל אין לי ספק שהיום חלק מהם עלה וחלק יעלה בזמן הקרוב.

ש עכשיו, כשאתה נמצא בארץ, מה אתה עושה בארץ, ומה אתה חושב על כל פעולתך במרוקו ?

ת אני נמצא בארץ כבר משנת 1948, ואני חושב שנקלטהי יפה. אני עובד כספר שנים במשרד הבטחון, אני מאוד כרוצה מהחיים בארץ. אני חושב שכל הזמן שאפתי לחיים מסוג זה ואין לי בעיות וסענות אישיות. כמובן שמצבי אינו דומה לכולם, יש כאלה בארץ שיש להם הרגשה שאולי קופחו בהתחלה,

יש איזה צדק בדבריהם, במחשבתם, זה אולי נובע מכמה גורמים שלא היתה שליטה עליהם בארץ. היה כפי שאמרת בהתחלה חוסר התארגנות קהילתית או עדתית כאן, לא אפשרה להרבה אנשים להקלט, ולכן חבלי קליטה היו הרבה יותר קשים מאשר אצל כל עדה אחרת. זה דבר אחד. חבר שני, ציינתי בתחילת דברי שהשליחים אלינו הגיעו רק אחרי פפעס-פספס-שג אחרי קום המדינה, לכן ההכשרה שכל ארצות אירופה למשל קבלו - לא קבלנו אותה. דבר שלישי - המקצועות הקצועות שעבדנו בהם בחו"ל, ועבדנו בהם, אינם מתאימים לארץ. למשל - חייט מרוקאי יכול לחיות בצורה מכובדת, בצורה יפה, במקוון, ואינו יכול כמעט להתקיים כאן, להתחרות באחא ובכל חברה מסוג זה. ואם למשל, סנדלר או רב או אנשים מסוג זה יכולים להתקיים בכבוד בפ כמרוקו קשה להם למצוא את מקומם בארץ, אבל לעומת זאת, אני רוצה לציין, ואני אומר את זה בכל הצניעות האישית והעדתית, שיהדות מרוקו חרמה הרבה מאוד לארץ, וקיימה ומשפחה ב-100 מושבים בארץ, היא מהווה את האוכלוסיה הכי גדולה והכי רחבה בכל איזורי פתוח, שהם בסופו של דבר מהוויסל מן שרשרת בסחון בגבולות מדינת ישראל לפני מלחמת 6 הימים כמובן. ואני חושב שזו היתה תרומה מאוד חשובה ויקרה שאולי טרם הגיע הזמן לל לפתחה. אבל ספק אם יקומו סופרים אשר ידעו להעריך נכון את חרומת יהדות מרוקו, שכפי שאמרתי הן בהקמת המושבים, הן בהשתתפותם בהתישבות, הן בהקמת איזורי פתוח, ואני חושב שהתכנית הזו מהאניה אל הכפר לא היתה קמה אם יהדות מרוקו לא היתה הראשונה שהלכה לתכנית הזו, מהאניה אל הכפר ומהאניה אל איזורי פתוח. ואם חשימו לב, היום רוב האוכלוסיה באיזורי פתוח, הן בקרית שמונה, בחצור, עפולה, בית שאן, חלק או בדרום-דימונה, מצפה רמון, ב"ש, אילת, הם מהוויס את החלק החשוב מבחינה מספרית של האוכלוסיה המרוקאים. לכן זו חרומה מאוד יקרה שאולי קשה להסביר אותה במעשה גבורה, אבל זו גבורה של יום יום. זה לא ענין של גבורה חד פעמית, אלא להתקיים למשל במעלות ובשלומי, זו גבורה של מעשה יום / יום ולא דבר חד פעמי. ולהתקיים גם בחצור, או מה שקרה באביבים - האוכלוסיה הזאת כולה מרוקאית, ונפל בגורלי לבקת אותם יום אחרי המעשה, והופתעתי לטובה, לראות שאף יהודי משם, אף משפחה לא חושבת לעזוב את המקום. ואם לציין שאלה אנשים שא

שלא קבלו כל הדרכה, כל הכונה לפני עליהם על הקרקע, אני חושב שזה הישג גדול ומכובד, לא רק ליהדות המרוקאית אלא גם לישוב בכללו. עכשיו, כדי לסיים, אתה שואל, מה אני חושב על מרוקו, אני חושב שכל אחד ואחד מאיתנו חרם את חלקו, ועשינו בזה דבר גדול. כשעלינו ארצה נחקנו את עצמנו מהעבר, ולא ניסינו אף אחד מאיתנו להבנות ולהגיד עשיתי ותרמתי. אלא כשעלינו ארצה שכחנו את כל מה שעשינו והתחלנו את הצעדים הראשונים שלנו ממש כעולים חדשים. ופל אחד ואחד מאיתנו - אני יכול לאמר את זה באחריות מלאה, כל אחד ואחד מאיתנו שהגיע לאיזה מעמד, לאיזה דרוג - הגיע בכוחות עצמו, וזה לא היה קשור בעברו הציוני ובעברו הצבורי. לעומת אצל אנשים אחרים שהעבה הצבורי והציוני חופס מקום מאוד מכובד גם בקידומו בארץ. לעומת זאת אצלינו זה לא היה קיים, ולא הרגשנו גם צורך להכליט את המעשים אולי פעם יכתב עליהם כמעשים גדולים ויפנים שעשינו.

ש חודה רבה.

חתימת המרואיין:

חאריך: